

بررسی ارتباط بین درآمدهای کارمزدی و سودآوری در

بانک‌ها با تأکید بر نقش پایانه‌های فروش

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۱۱/۰۲ تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۱۲/۲۰)

دکتر مجاهد رخشان^۱

دکتری، رشته حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ساری، ایران

فرهاد ابراهیمی پور فتح آباد^۲

دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران

چکیده

سودآوری عملیات بانکها از جمله موضوعات بسیار با اهمیت در نظام بانکی تلقی می‌گردد. کسب درآمد توسط بانک‌ها از دو طریق میسر می‌گردد. روش اول شامل درآمدهای مشاع اعم از درآمدهای حاصل از اعطای تسهیلات و روش دوم درآمدهای غیر مشاع اعم از کارمزدهای حاصل از بانکداری الکترونیک و ارائه سایر خدمات بانکی. با توجه به اهداف پژوهش، گروه دوم درآمدها مد نظر می‌باشد که در میان آن‌ها دستگاه‌های پایانه فروش (دستگاه پوز) نقش حائز اهمیتی در بانکداری الکترونیک دارند. کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار جامعه آماری تحقیق را تشکیل می‌دهند و نمونه آماری نیز متشکل از ۱۱ بانک

^۱ نویسنده مسئول shahinrakhshan@yahoo.com

^۲ farhad_eb_pour@yahoo.com

می باشد که در دوره زمانی مورد بررسی (دوره پنج ساله از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۴۰۱) اطلاعات مربوط به آن‌ها در سامانه‌های مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران و سامانه جامع اطلاع رسانی ناشران (کدال) موجود بوده است. از طریق بکارگیری روش های رگرسیون و ضریب همبستگی فرضیه ها مورد آزمون قرار گرفته اند. نتایج حاکی از کارایی و معنی دار بودن مدل رگرسیون و وجود همبستگی و ارتباط مثبت بین تعداد دستگاه‌های پایانه فروش و درآمدهای کارمزدی بانک‌ها در سطح زیاد و بین درآمدهای کارمزدی و سود (زیان) خالص در سطح متوسط می باشد، لذا توجه بیشتر به کسب درآمدهای کارمزدی در راستای سودآوری ضرورت دارد.

واژگان کلیدی: درآمد، دستگاه‌های پایانه فروش، کارمزد، سودآوری

مقدمه

کسب سود و حداکثرسازی ثروت سهامداران هدف اصلی یک بنگاه اقتصادی می باشد و با خصوصی شدن بانکها، سودآوری برای سهامداران و ذینفعان، بیش از پیش مورد توجه مدیران قرار گرفته و به اولویت اصلی بانک‌ها مبدل گردیده است. پونسه (۲۰۱۳) معتقد است که سیستم مالی اقتصاد را قادر می سازد تا مولدتر باشد زیرا به سرمایه گذاران با منابع محدود این اجازه را می دهد که از پس انداز افرادی که به دنبال فرصت های سرمایه گذاری هستند، استفاده کنند. به همین دلیل اطلاع از سودآوری بانکی بسیار مهم است. سودآوری بالاتر بانک‌ها نه تنها به آنها کمک می کند تا پول بیشتری برای اعطا و اعتبار دادن به اقتصاد ایجاد کند، بلکه برای تنظیم

کننده‌ها نیز مهم است زیرا حتی در محیط‌های کسب و کار پر ریسک، انعطاف-پذیری بیشتر، سرمایه را تضمین می‌کند. پاتل و بانوشالی (۲۰۱۷) سودآوری را یک پارامتر کلیدی کارایی در بخش بانکی می‌دانند که نشان‌دهنده استفاده مؤثر از تمام منابع در یک سازمان است. ایشان چالش‌های کنونی پیش‌روی بانک‌ها را تغییرات مکرر در فناوری مورد نیاز برای بانکداری مدرن، افزایش رقابت، سطح نگران‌کننده دارایی‌های راکد و غیرمولد، افزایش انتظارات مشتری، افزایش فشار برای سودآوری و غیره بیان می‌کنند. در مسیر سودآوری، بانک‌ها عمدتاً از دو طریق درآمد کسب می‌نمایند. درآمدهای مشاع و درآمدهای غیرمشاع دو قسمت اصلی تشکیل دهنده درآمد بانک‌ها در سیستم بانکداری اسلامی می‌باشد. بخشی از درآمد بانک که به واسطه مشارکت با افراد به دست می‌آید درآمد مشاع نام دارد که این درآمد ناشی از اختلاف نرخ سود سپرده‌ها و تسهیلات اعطایی و همچنین سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌هایی است که توسط بانک انجام می‌گیرد. درآمدهای غیرمشاع شامل آن بخش از درآمدهای بانکی است که متعلق به سپرده‌گذاران نمی‌باشد مانند کارمزدهای حاصل از ارائه خدمات بانکداری الکترونیک، خدمات اعتبار اسنادی و ضمانت نامه‌های بانکی و خدمات ارزی، که این نوع درآمدها متعلق به مالکان و سهام‌داران بانک است. در گذشته، به دلیل تفاوت زیاد بین نرخ‌های سود دریافتی با سود پرداختی، بانکها بخش اعظم درآمد خود را از محل تفاوت بین سود دریافتی از تسهیلات و سود پرداختی به سپرده‌گذاران کسب می‌کردند، اما طی سالهای اخیر با توجه به کاهش تفاوت بین نرخ سود دریافتی از تسهیلات و نرخ سود پرداختی به سپرده‌گذاران و همچنین تمایل مشتریان به سپرده‌های سرمایه‌گذاری و در نتیجه،

افزایش بهای تمام شده پول، حاشیه سود عملیاتی بانکها از محل درآمدهای مشاع به شدت تنزل یافته است و باعث شده است که بانکها تمایل چندانی به کسب درآمد از محل درآمدهای مشاع نداشته باشند و در مقابل کسب درآمد از محل درآمدهای غیرمشاع، به دلیل دریافت کارمزد به صورت نقدی و در نتیجه، ایجاد جریان نقد برای بانک و همچنین ریسک پایین نسبت به درآمدهای مشاع، باعث روی آوردن اکثر بانکها به سمت این گونه درآمدها شده است (قائمى اصل و همکاران، ۱۳۹۸). لذا در پژوهش حاضر به بررسی ارتباط بین درآمدهای کارمزدی و سودآوری بانکها خواهیم پرداخت و همچنین با عنایت به اهمیت خدمات بانکداری الکترونیک، عملکرد بانکها در حوزه دستگاههای پایانه فروش را مورد توجه قرار می دهیم.

بخش اول: بررسی و شناسایی سودآوری بانک ها با مDAQه در شناخت بانکداری الکترونیک

بند اول: درآمدها و سودآوری بانکها

به طور کلی جریان درآمدی بانکها به دو جریان درآمدهای مشاع (بهره‌ای) و درآمدهای غیرمشاع (غیر بهره‌ای) تقسیم می‌شود. درآمد مشاع یا درآمد عملیاتی، درآمد حاصل از اعطای تسهیلات به اضافه درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری است و درآمد غیرمشاع یا غیر عملیاتی، درآمد حاصل از ارائه خدمات بانکی است. منابع درآمد غیرعملیاتی بانک می‌تواند شامل مواردی نظیر کارمزدهای ناشی از عملیات ارزی، نقل و انتقال وجوه مشتریان، گشایش و تمدید اعتبارات اسنادی داخلی و خارجی، صدور انواع ضمانتنامه، صدور حوالجات و بروات، خدمات

الکترونیکی، ارائه خدمات مشاوره‌ای بانکی، حق کارشناسی و خدمات ریالی مانند نگهداری حساب‌های جاری باشد (کارن، ۲۰۰۵). البته که قوانین مربوط به کارمزدهای بانکی با چالش‌هایی مواجه است. بر اساس تکلیف نظام قانون‌گذاری ایران، بانک مرکزی مسئول تعیین میزان کارمزدهای بانکی است، اما ماهیت و میزان مبهم و عدم تعادل کارمزد دریافتی از سوی بانک‌ها از مهم‌ترین چالش‌های ناشی از ناکارآمدی قوانین در تعیین کارمزدهای بانکی محسوب می‌شود که کارآمدی بانک‌ها و مؤسسات مالی را تحت تأثیر قرار داده است. عدم وضع ضمانت اجرای بازدارنده، تعدد وظایف بانک مرکزی و ترک فعل‌های صورت گرفته در تعیین سالیانه‌ی میزان آن، افزایش بیش از حد شعبات بانکی، پرداخت سایر هزینه‌های جاری از محل کارمزدها، نبود تناسب بین میزان کارمزدهای خدمات بانکی با بهای تمام شده‌ی هریک از خدمات و عدم آگاه‌سازی و سردرگمی مشتریان، منجر به ایجاد ابهام و چالش‌های جدیدی در زمینه‌ی کارمزدهای بانکی گردیده که هر کدام از آنها، پیامدها و آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی و حقوقی را به دنبال داشته است که اگر به موقع حل نشود، تبعات سنگین‌تری به دنبال خواهد داشت (عابدینی و همکاران، ۱۴۰۲). درآمدهای غیر بهره‌ای بر سودآوری و ریسک بانک‌ها در شبکه بانکی کشور تأثیر دارند. اغلب بانک‌ها با تغییر در شرایط اقتصادی و گسترش بانکداری در کشور به کسب درآمدهای غیر بهره‌ای روی آورده‌اند. درآمدهای غیر بهره‌ای اثر افزایشی بر سودآوری و اثر کاهشی بر ریسک بانک‌ها دارد و درآمدهای غیر بهره‌ای با توجه به اندازه و نوع مدل کسب و کار بانکی، تأثیرات متفاوتی را بر سودآوری بانک‌ها ایجاد می‌نماید و این آثار در بانک‌های خصوصی و دولتی نیز متفاوت است.

بانکها در کسب سود با تغییرات درآمدهای بهره‌ای رفتار متفاوت دارند و برخی از آنها ممکن است که نسبت به وام‌دهی به بخش خصوصی و مسکن تمایل بیشتری نشان دهند که در این صورت با ریسک بسیار کمتری نسبت به سایر بانک‌ها مواجه می‌شوند. بانک‌ها در صورت عدم وصول تسهیلات اعطایی با کاهش درآمدهای بهره‌ای روبرو می‌شوند، در حالی که درآمدهای غیربهره‌ای شامل درآمدهایی است که بانک را در معرض ریسک مالی قرار نمی‌دهد (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵). افزایش رقابت بین بانک‌ها و فشار مقررات برای افشای اطلاعات از طریق گزارش‌های مالی مختلف، بانک‌ها را به کاهش نرخ‌های وام‌دهی مجبور کرده است. به همین دلیل، بانک‌ها به طور وسیع به خدمات غیرمشاع تمایل دارند. بسیاری از افراد، شیوه سنتی بانکداری را که در آن، بخش وسیع درآمد بانک‌ها از محل پرداخت تسهیلات به افراد حقیقی و حقوقی تحقق پیدا می‌کند، تغییر ناپذیر می‌دانند و معتقدند، وظیفه اصلی بانک، جمع‌آوری وجوه و پرداخت آنها در قالب تسهیلات است. اما سیستم کسب درآمد در بانک‌های پیشرفته در حال تغییر و دگرگونی است، به گونه‌ای که سهم کسب درآمد از محل ارائه خدمات توسط آنها به طور مرتب در حال افزایش است. در حال حاضر، نسبت درآمد بانک‌ها در ایران از محل کارمزد دریافتی بسیار ناچیز است و به طور کلی بانک‌ها از درآمدهای حاصل از اعطای تسهیلات و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم بهره‌مند می‌شوند. ارائه خدمات دارای کارمزد در بازارهای بین‌المللی بخشی از خدمات نوینی است که بانک‌ها ارائه می‌دهند (فرهنگ و همکاران، ۱۳۹۵). همچنین، قوانین کفایت سرمایه در رابطه با اندازه‌ی دارایی، به بانک‌ها این انگیزه را داده است که در جهت گسترش فعالیت‌های

درآمدها بدون نیاز به سرمایه‌ی اضافی و دارایی‌های پرریسک، به درآمدهای غیربهره‌ای توجه بیشتری داشته باشند (حسینی و مصطفوی، ۱۳۹۵). علاوه بر آنچه در خصوص درآمدهای غیرمشاع گفته شد، این نکته را نیز می‌توان عنوان کرد که تنوع پذیری در کسب درآمدها می‌تواند ایجاد ارزش کند. بر اساس تحقیق دیانگ و رایس (۲۰۰۴)، ایجاد طیف وسیعی از خدمات مالی برای مشتریان، انگیزه مشتریان را برای استفاده از آن خدمات مالی افزایش می‌دهد که به فراهم کردن زمینه‌های جدید سرمایه‌گذاری در خدمات مالی برای بانک‌ها منجر خواهد شد. سیستم بانکی با پذیرش تغییرات متعدد طی سال‌های قبل و بعد از بحران، باید از بکارگیری روش‌های سنتی کاسته و به روش‌هایی همراه با تنوع پذیری بالاتر روی آورد. بنابراین، درآمدهای غیرمشاع بواسطه ایجاد تنوع در کسب سود، برای بانک‌ها اهمیت بیشتری یافته و به کاهش ریسک منجر می‌شوند (شاهچرا و جوزدانی، ۱۳۹۵).

بند دوم: بانکداری الکترونیک

بانکداری الکترونیکی، کلیه خدمات بانکی را به صورت الکترونیکی و از طریق واسطه‌های ایمن، ارائه می‌دهد و نیاز به حضور فیزیکی مشتری در بانک را مرتفع می‌سازد. بانکداری الکترونیکی، خدماتی چون اطلاعات حساب و استعلام آن، حواله یا انتقال وجوه بین حسابها، سپرده گذاری، تبدیل ارز و پرداخت صورتحساب و آب، برق و ... را به صورت فهرست بندی و زمان بندی شده در اختیار مشتری قرار می‌دهد. بانکداری الکترونیکی مزایای بسیاری چون افزایش مشتری و پایین آمدن هزینه

معاملات بانکی را به دنبال دارد و در ضمن بانک‌ها می‌توانند از این طریق، خدمات را با کارایی بیشتر و با هزینه‌های پایین‌تری ارائه داده و به حفظ و افزایش سهم بازار خود پردازند (سعیدی، ۲۰۰۳).

هر چقدر به سمت سطوح بالاتر، یعنی بانکداری الکترونیک کامل، حرکت نمایم، عملیات دستی کمتر، سیستم‌های رایانه‌ای متمرکز، شبکه قابل دسترسی گسترده‌تر، محدودیت زمانی و مکانی کمتر و در نهایت امنیت اطلاعات بانکی بیشتر خواهد بود. بنابراین به طور کلی گسترش برنامه‌های رایانه‌ای تحت شبکه نه تنها موجب کاهش هزینه‌های هر تراکنش گردیده است بلکه به طور قابل ملاحظه‌ای سرعت خدمات را نیز افزایش داده است. بانکداری الکترونیک، اساساً به فراهم آوردن امکان دسترسی مشتریان به خدمات بانکی با استفاده از واسطه‌های ایمن و بدون حضور فیزیکی اطلاق می‌شود (کهزادی، ۱۳۸۲). بانکداری الکترونیک شامل کلیه کانال‌های الکترونیکی است که مشتریان برای دسترسی به حساب‌های خود و نقل و انتقال وجه بین حساب‌ها و یا پرداخت صورت حساب‌های خود از آن استفاده می‌کنند. این کانال‌ها شامل اینترنت، دیجیتال و دستگاه‌های خودپرداز است. توجه روزافزون بانک‌های بزرگ در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به ارائه خدمات بانکی از طریق کانال‌های الکترونیکی و توسعه بانک‌ها و مؤسسات مالی مجازی موجب افزایش رقابت در صنعت بانکداری شده است به طوری که سایر بانک‌ها نیز در صدد توسعه رویکردهای مختلف بانکداری الکترونیک برآمده‌اند (سید جوادین و یزدانی، ۱۳۸۴). شایان ذکر است که در بانکداری الکترونیک، عوامل متعددی وجود دارند که بر سودآوری، کاهش مطالبات و معوقات غیر جاری بانک‌ها

تأثیر می‌گذارند. شناسایی و تعیین میزان تأثیر و نوع ارتباط بین این عوامل از موضوعات مهم می‌باشد. امروزه شرایط و موقعیت‌های مؤسسات مالی و بانک‌ها با یکدیگر یکسان نیست و ممکن است که مؤلفه‌های تأثیرگذار حتی برای هر یک از شعب یک گروه بانکی تفاوت داشته باشد (قربانی، ۱۴۰۰).

بخش دوم: مزایای بانکداری الکترونیک

مزایای استفاده از بانکداری الکترونیکی شامل:

- فراهم آوردن امکان دسترسی شهروندان به خدمات بانکی با استفاده از واسطه‌های ایمن و بدون حضور فیزیکی
- استفاده شهروندان از اینترنت برای سازماندهی، آزمایش و یا انجام تغییرات در حساب‌های بانکی خود و یا سرمایه‌گذاری برای ارایه‌ی عملیات و سرویس‌های بانکی
- ارائه‌ی مستقیم خدمات و عملیات بانکی جدید و سنتی به شهروندان از طریق کانال‌های ارتباطی الکترونیک
- امنیت: بررسی‌ها نشان می‌دهد پرداخت‌هایی که از طریق سیستم‌های انتقال الکترونیکی انجام می‌شوند، از امنیت بالاتری نسبت به پرداخت‌ها به شیوه سنتی برخوردارند. زیرا سیستم‌های انتقال الکترونیکی وجوه به گونه‌ای طراحی می‌شوند که احتمال دستبرد، سرقت، مفقود شدن، عدم انتقال و ... را به حداقل ممکن برسد.

- سرعت: یکی دیگر از اهداف شهرهای الکترونیک سرعت بخشیدن به ارائه خدمات شهری به شهروندان است که با استفاده از بانکداری الکترونیکی تا حد زیادی به این هدف خود رسیده است زیرا یک ویژگی برجسته‌ی سیستم‌های انتقال الکترونیکی وجوه، سرعت بالای آنها می‌باشد.
- آسان بودن و سادگی: مکانیسم انتقال الکترونیکی وجوه، برای شهروندان خیلی ساده‌تر و آسانتر از سیستم‌های سنتی می‌باشد. چون در این نظام اولاً با یک امضاء دیجیتالی پرداخت به صورت مستقیم صورت می‌گیرد و ثانیاً نیازی به حضور فیزیکی مشتری در بانک یا مؤسسه مالی نیست.
- کاهش اشتباهات انسانی: یکی از مسائل و مشکلات عمده‌ی سیستم‌های پرداخت سنتی، اشتباهات متعدد عوامل انسانی در فرآیند و پردازش پرداخت‌ها به علت یکپارچه نبودن سیستم و وارد کردن اطلاعات به دفعات مختلف در فرآیند پردازش می‌باشد. سیستم انتقال الکترونیکی وجوه با در نظر گرفتن این مشکلات با حذف دوباره کاری‌ها و طراحی مناسب روش‌های کنترلی این اشتباهات انسانی را تا حدود زیادی کاهش داده است. که این امر باعث ایجاد اعتماد در شهروندان و استفاده هر چه بیشتر از خدمات شهرالکترونیک می‌شود.
- بهبود روابط با مشتریان: به کارگیری سیستم‌های انتقال الکترونیکی وجوه باعث می‌شود که روابط بین شرکتها، مؤسسات و بانکها با مشتریان خود بهبود یابد چون افزایش کارایی، سرعت عمل، کاهش اشتباهات و هزینه

پایین تر سبب می شود که مشتریان ترغیب شوند که بیشتر با سازمان ها و مؤسساتی ارتباط برقرار نمایند که از سیستم های انتقال الکترونیکی وجوه استفاده می کنند که خود منجر به توسعه ی هر چه بیشتر شهرالکترونیک می شود (میرزایی و سروکلایی، ۱۳۸۷).

بخش سوم: نگاهی به دستگاه های پایانه فروش و مزایای آن ها

دستگاه هایی که عملیات انتقال وجوه را با استفاده از کارت های هوشمند و به صورت الکترونیکی در محل خرید و فروش امکان پذیر می سازد، دستگاه پایانه فروش (پوز) نام دارند. سیستم پایانه فروش با استفاده از کارت هوشمند که توانایی ذخیره و تبدیل اطلاعات را در حافظه خود دارد، برای خریداران (دارندگان کارت) امکان خرید را بدون وجه نقد فراهم می سازد. از این طریق وجه پرداخت شده از حساب خریدار به حساب فروشندگان انتقال می یابد (Yang et al, ۲۰۰۷).

ماشین های نقطه فروش به معنی انتقال الکترونیکی وجوه در نقطه فروش می باشند که طبق آن مشتری در هر نقطه ای از زمان و مکان که کالا یا خدمات را می خواهد، با استفاده از اشکال مختلف تعیین هویت ایمن و حلقه اتصال الکترونیکی مطمئن وجه را از حساب خود در بانک یا مؤسسه مالی به فروشنده منتقل می کند (ابراهیمی، ۲۰۰۲). با آغاز به کارگیری بانکها از بانکداری نوین، بانکها به مرور مجهز به دستگاه های خودپرداز و پایانه شعب و پایانه فروش و ... شدند. بانک سپه اولین بانک ایرانی بوده که موفق به نصب دستگاه عابر بانک و صدور کارت الکترونیکی در سیستم بانکی شده و بانک ملی اولین بانکی بوده که دستگاه پایانه فروش را در فروشگاه ها و

مراکز خرید نصب کرده است. راه اندازی دستگاه‌های پوز به گونه‌ای است که با نصب دستگاه‌های مورد اشاره در مراکز خرید و فروشگاه‌ها، از طریق خطوط تلفن ارتباط بین حساب معرفی شده از طرف فروشگاه پذیرنده و دستگاه پوز منصوبه، توسط مودم با سوئیچ کارت بانکها برقرار می‌شود و دستگاه پوز به عنوان واسطه موجب می‌شود که مشتری به هنگام مراجعه به فروشگاه جهت خرید بتواند با استفاده از انواع کارت‌های الکترونیکی صادره بانکهای عضو شبکه شتاب با ضریب اطمینان بالا با کشیدن کارت بر دستگاه و ورود رمز و مبلغ خرید اقدام به خرید بنماید (حکیمی، ۱۳۹۱).

بند اول: مزایای پایانه فروش

دستگاه‌های پایانه فروش مزایای بسیاری برای کل سیستم بانکی و مشتریان بانک‌ها و بازارهای پولی و مالی کشور دارد از جمله؛

- کاهش مراجعه حضوری مشتریان به شعب بانکها به منظور دریافت وجه نقد و همچنین واریز وجه به حسابهای متمرکز
- استهلاک کمتر دستگاههای خودپرداز بانکها به علت مراجعه کمتر مشتریان برای دریافت وجه نقد
- کاهش فرسودگی اسکناسهای منتشره به علت دست به دست شدن اسکناس و در نتیجه حفظ سرمایه ملی

- کاهش حجم مبادلات ایران چک و سایر چکهای صادره مسافرتی بانکها و در نتیجه کاهش حجم عملیات اتاق پایاپای اسناد بانکی
- عدم خروج پول نقد از سیستم بانکی و از حسابهای مشتریان و رسوب در دست مردم
- ارتقای سطح بهداشت عمومی و کاهش بیماریهای مسری به علت تماس با مسکوکات و اسکناس
- کاهش ترافیک و آلودگیهای صوتی و کاهش مصرف بنزین و استهلاک وسایل نقلیه به خصوص در شهرهای بزرگ
- ارتقای سطح آگاهی مشتریان و عموم مردم
- افزایش اشتغال و ایجاد فرصتهای شغلی و ایجاد درآمد و تولید ثروت در جامعه (محمدی پور و همکاران، ۱۳۹۳)

بخش چهارم: نگاهی اجمالی به پیشینه پژوهش

قالیباف اصل و فرخنده (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر قدرت بازاری نظام بانکی و تنوع درآمدی در خلق نقدینگی پرداختند. هدف آنها از پژوهش، بررسی تأثیر قدرت بازاری و راهبرد تنوع درآمدی نظام بانکی در خلق نقدینگی بانک با استفاده از روش خودرگرسیون برداری تابلویی بوده است. در این پژوهش داده‌های ۲۰ بانک در ایران طی دوره زمانی ۱۳۹۴-۱۳۹۹ از صورت‌های مالی و یادداشت‌های پیوست

آن جمع‌آوری شده است. در این راستا، به منظور سنجش شاخص خلق نقدینگی، از روش برگر و برومن استفاده شده است. همچنین، با استفاده از تابع تصادفی مرزی ترنس‌لوگ قدرت بازاری از طریق شاخص لرنر اندازه‌گیری شده است. برای سنجش شاخص تنوع درآمدی، شاخص هریشمن هرفیندال تعدیل شده درآمد غیر بهره‌ای مورد استفاده قرار گرفته است. نتایج حاکی از آن است که قدرت بازاری بانک‌ها در خلق نقدینگی تأثیر منفی معناداری دارد. همچنین، تأثیر راهبرد تنوع درآمدی بدون بهره‌ای در خلق نقدینگی مورد تأیید قرار گرفت. نتایج آزمون تجزیه واریانس نیز نشان داده که در بلندمدت، قدرت بازاری بانک نسبت به راهبرد تنوع درآمدی بدون بهره‌ای از قدرت توضیح دهنده‌گی بیشتری در خلق نقدینگی برخوردار است.

حسین زاده و خداداد پور (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر ساختار درآمدی بر ریسک عدم پرداخت بدهی در شبکه بانکی کشور پرداختند. آن‌ها بیان نمودند که ساختار درآمدهای بانکی یکی از مؤلفه‌های مهم در ریسک بانکها است. پژوهش مذکور در پی آن است که مشخص کند که ساختار درآمدهای بانکی به عنوان متغیر اصلی مستقل چه تأثیری می‌تواند در کاهش یا افزایش ریسک عدم پرداخت بدهی در بانک‌های کشور داشته باشند. لذا با استفاده از مدل داده‌های تابلویی به تخمین اثرات خطی و غیر خطی ساختار درآمدهای بانکی بر ریسک عدم پرداخت بدهی بانک‌های کشور طی دوره زمانی ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۷ پرداخته است. نتایج برآورد آن‌ها نشان می‌دهد که میان درآمدهای مشاع با ریسک عدم پرداخت بدهی بانک‌ها فقط ارتباط خطی وجود دارد اما میان درآمدهای غیر مشاع با ریسک عدم پرداخت بدهی بانک‌ها ارتباط خطی و غیر خطی برقرار است.

صفری و رافتی (۱۳۹۸) در پژوهشی به بررسی نقش عوامل اقتصادی و بانکداری الکترونیک بر حجم سپرده‌های بانک‌های خصوصی منتخب (بانک اقتصادنوین، سامان، پارسیان، پاسارگاد و ملت) طی دوره زمانی ۱۳۸۶ لغایت ۱۳۹۳ پرداختند. بدین منظور سپرده‌ها را به دو بخش قرض الحسنه و جاری و سپرده‌های بلندمدت تقسیم و از روش داده‌های ترکیبی در برآورد مدل‌ها استفاده نمودند. نتایج حاصل از تخمین مدل برای سپرده‌های قرض الحسنه و جاری نشان داد که متغیرهای درآمد سرانه واقعی، تعداد شعب، تعداد دستگاه‌های پایانه فروش شعب (پوز) و خودپرداز، بر حجم سپرده‌های قرض الحسنه و جاری اثر مثبت و معنادار داشته اما تأثیر متغیر نرخ تورم بر سپرده‌های مذکور از لحاظ آماری معنادار نمی باشد. همچنین نتایج حاصله برای سپرده‌های بلندمدت نشان داد که تأثیر متغیرهای نرخ سود سپرده، تعداد شعب بانک، تعداد دستگاه‌های پایانه فروش، درآمد سرانه واقعی، بر حجم سپرده‌های بلندمدت مثبت و معنادار می باشد در حالی که تأثیر متغیر نرخ تورم بر حجم این سپرده‌ها منفی و معنادار و اثر تعداد دستگاه‌های خودپرداز بر حجم سپرده‌های مذکور به لحاظ آماری معنادار نمی باشد.

قائمی اصل و دیگران (۱۳۹۸) به بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای غیرمشاع بانکی در ایران پرداختند و بیان نمودند که درآمدهای غیرمشاع، به دلیل دریافت کارمزد به صورت نقدی و در نتیجه، ایجاد جریان نقد برای بانک و همچنین ریسک پایین نسبت به درآمدهای مشاع، باعث روی آوردن اکثر بانکها به سمت اینگونه درآمدها شده است. آن‌ها در پژوهش خود عوامل مؤثر بر درآمدهای غیرمشاع بانکی در ایران را با

تأکید بر زیرساخت‌های فیزیکی، الکترونیکی و انسانی در چارچوب یک الگوی پانل بویای سیستمی با بهره‌گیری از داده‌های ۲۶ بانک، مورد مطالعه قرار دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که متغیرهای نقدینگی، سطح سرمایه‌گذاری مستقیم، تعداد شعب و تعداد شعب سوئیفتی بر روی درآمدهای غیرمشاع بانکها بی تأثیر و در مقابل متغیرهای بازده دارایی‌ها، تولید ناخالص داخلی، بانکداری الکترونیک و نیروی انسانی دارای تأثیر مثبت و متغیر تورم دارای تأثیر منفی و معنی‌داری بر درآمدهای غیرمشاع بانکی هستند.

بخش پنجم: فرضیه‌های پژوهش

خدمات بانکداری الکترونیک و در بین آن‌ها بالاخص دستگاه‌های پایانه فروش از جمله خدمات رایج و با اهمیت می‌باشد که توسط بانک‌ها ارائه می‌گردد و بانک‌ها به علت ارائه آن اقدام به اخذ کارمزد می‌نمایند لذا در همین راستا با توجه به اهداف پژوهش فرضیه‌های ذیل جهت آزمون طراحی گردیده است که در ابتدا مشخص شود آیا بین دستگاه‌های پایانه فروش و درآمدهای کارمزدی ارتباط معناداری وجود دارد و آیا به طور کلی درآمدهای کارمزد قادر خواهد بود موجب سودآوری عملکرد بانک‌ها شود.

- بین تعداد دستگاه‌های پایانه فروش (POS) و درآمدهای کارمزدی ارتباط معناداری وجود دارد.
- بین درآمدهای کارمزدی و سودآوری بانک‌ها ارتباط معناداری وجود دارد.

بخش ششم: روش شناسی، جامعه و نمونه آماری پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری فعال در ایران می‌باشد و نمونه مورد بررسی متشکل شده از بانک‌های اقتصاد نوین، پارسیان، کارآفرین، سینا، پاسارگاد، تجارت، رفاه کارگران، صادرات ایران، ملت، آینده، خاورمیانه که اطلاعات مورد نیاز مربوط به آن‌ها در دوره زمانی سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۱ در سامانه‌های کدال و مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران موجود بوده است.

ماهیت تحقیق حاضر همبستگی و هدف آن کاربردی می‌باشد. اطلاعات مورد بررسی مربوط به نمونه پژوهش از سامانه‌های فوق‌الذکر استخراج شده است. اطلاعات مذکور به منظور آزمون فرضیه‌ها و بررسی ارتباط بین متغیرهای پژوهش با استفاده از نرم افزارهای اکسل و اس‌پی‌اس‌اس از طریق روش‌های رگرسیون و ضریب همبستگی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

بخش هفتم: تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

همانگونه که اشاره گردید در پژوهش حاضر درآمدهای حاصل از کارمزد و تعداد دستگاه‌های پایانه فروش (پوز) به عنوان متغیر مستقل و سود (زیان) خالص به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده و سپس ارتباط بین متغیرهای مذکور برای هر بانک از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۴۰۱ بررسی شده که ۵۵ داده را ایجاد کرده است. برای سنجش شدت رابطه بین متغیرها از ضریب همبستگی استفاده شده است. به طور کلی هر چه ضریب همبستگی به ۱ یا ۱- نزدیکتر باشد، شدت رابطه خطی بین متغیرها شدیدتر

است. زمانی می‌توان از رگرسیون استفاده کرد که همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته وجود داشته باشد. از «ضریب تعیین» نیز برای نمایش درصدی از تغییرات که توسط مدل رگرسیونی بیان شده، استفاده می‌شود. هر چه ضریب تعیین بزرگتر باشد، نشان‌دهنده موفقیت مدل در پیش‌بینی متغیر وابسته است. در رگرسیون خطی مربع ضریب همبستگی خطی همان ضریب تعیین خواهد بود. فرم مدل رگرسیون خطی به صورت ذیل است:

مدل رگرسیون	$Y = \alpha + \beta x + \epsilon$
خطای مدل	ϵ
عرض از مبدأ	α
شیب خط	β
متغیر وابسته پیش‌بینی شده	Y
متغیر مستقل	x

p-Value و سطح معنی‌داری آماره f نیز در واقع قدرت هریک از فرضیات یک و صفر را نشان می‌دهد و عددی بین ۰ و ۱ می‌باشد و به این شکل تفسیر می‌گردند؛ ارقام کوچک (کوچکتر یا مساوی عدد ۰.۰۵) نشان می‌دهد که شواهد قوی علیه فرض صفر وجود دارد.

بند اول: شاخص های آمار توصیفی

جدول شماره ۱- آمار توصیفی متغیرهای مورد بررسی			
شاخص	دستگاه پوز	کارمزد	سود(زیان)
میانگین	۳۱۵,۰۲۱/۵۶	۱۵,۶۷۱/۰۸	۱۷,۵۷۹/۸۸
خطای استاندارد	۴۱,۴۸۴/۷۵	۲,۴۳۵/۵۷	۱۰,۹۱۵/۱۹
میانه	۲۰۵,۹۱۷/۰۰	۹,۱۸۸/۰۰	۸,۶۴۷/۶۷
انحراف معیار	۳۰۷,۶۵۹/۱۳	۱۸,۰۶۲/۶۸	۸۰,۹۴۹/۲۰
کشیدگی	-۰/۲۱	۴/۵۰	۴/۰۹
چولگی	۱/۰۱	۲/۰۶	-۰/۸۸
دامنه تغییرات	۹۷۸,۱۶۶/۰۰	۸۲,۷۹۳/۲۱	۴۸۱,۸۳۷/۵۰
کوچکترین مقدار	۲,۶۱۵/۰۰	۷۰۰/۰۱	-۲۹۰,۳۸۹/۵۰
بزرگترین مقدار	۹۸۰,۷۸۱/۰۰	۸۳,۴۹۳/۲۲	۱۹۱,۴۴۸/۰۰
مجموع مقادیر	۱۷,۳۲۶,۱۸۶/۰۰	۸۶۱,۹۰۹/۱۶	۹۶۶,۸۹۳/۲۰
تعداد داده ها	۵۵	۵۵	۵۵

منبع: یافته های پژوهش

بر اساس اطلاعات موجود در سامانه های مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران و کدال

- فرضیه اول: بین تعداد دستگاه های پایانه فروش (POS) و درآمدهای کارمزدی ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۲- پارامترهای رگرسیون	
۰/۷۳	ضریب همبستگی
۰/۵۴	ضریب تعیین
۰/۵۳	ضریب تعیین تعدیل شده
۱۲,۳۹۸/۹۵	خطای استاندارد
۵۵	تعداد داده ها

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۳-آزمون f					
عنوان	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آماره f	سطح معنی دار بودن آماره f
مربعات رگرسیون	۱	۹,۴۷۰,۱۶۲,۷۰۳	۹,۴۷۰,۱۶۲,۷۰۳	۶۱/۶۰	۰/۰۰
مربعات خطا	۵۳	۸,۱۴۷,۸۹۳,۹۴۲	۱۵۳,۷۳۳,۸۴۸	-	-
جمع	۵۴	۱۷,۶۱۸,۰۵۶,۶۴۵	-	-	-

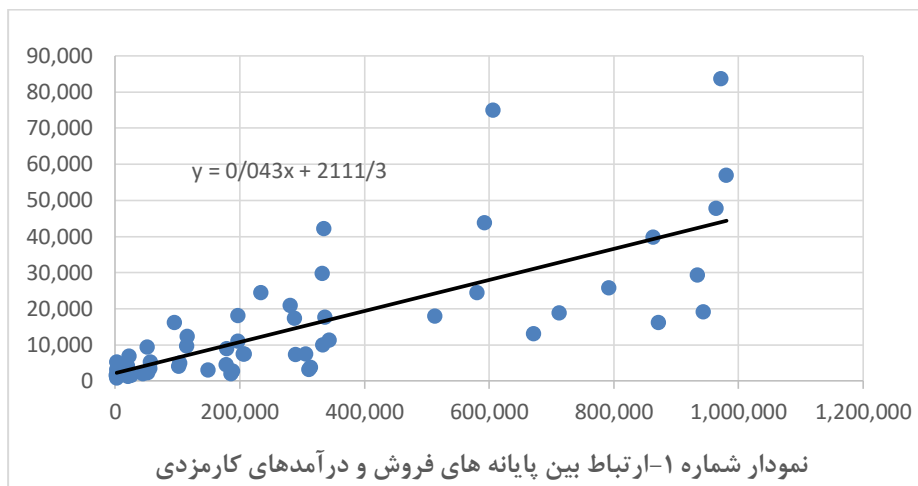
منبع: یافته‌های پژوهش

فاصله اطمینان		جدول شماره ۴-آزمون t				
Upper ۹۵٪	Lower ۹۵٪	P-value	آماره t	خطای استاندارد	ضریب متغیرها	متغیرهای توضیحی
۶,۹۳۳/۴۳	- ۲,۷۱۰/۸۲	۰/۳۸	۰/۸۸	۲,۴۰۴/۱۶	۲,۱۱۱/۳۱	عرض از مبدأ
۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۰۰	۷/۸۵	۰/۰۱	۰/۰۴۳	دستگاه‌های پوز

منبع: یافته‌های پژوهش

رگرسیون با استفاده از نمودار

منبع: یافته‌های پژوهش

- از یک سو با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون های تی استیودنت و اف فیشر کمتر از ۰.۰۵ است لذا نشان می‌دهد که مدل معنادار می باشد و از سوی دیگر با توجه به اینکه ضریب همبستگی ۰.۷۳ می باشد نشان دهنده همبستگی مثبت به میزان زیاد می باشد. همچنین متغیر مذکور دارای ضریب تعیین به میزان ۰.۵۴ می باشد که نشان دهنده کارایی و نیکویی برازش مدل رگرسیون است.

- فرضیه دوم: بین درآمدهای کارمزدی و سودآوری بانک‌ها ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۵- پارامترهای رگرسیون	
۰/۴۱	ضریب همبستگی
۰/۱۷	ضریب تعیین
۰/۱۵	ضریب تعیین تعدیل شده
۷۴,۴۳۶/۷۳	خطای استاندارد
۵۵	تعداد داده ها

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۶- آزمون f					
عنوان	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین مربعات	آماره f	سطح معنی دار بودن آماره f
مربعات	۱	۶۰,۱۸۵,۹۲۹,۲۸۴	۶۰,۱۸۵,۹۲۹,۲۸۴	۱۰/۸۶	۰/۰۰

رگرسیون					
مربعات خطا	۵۳	۲۹۳,۶۶۳,۸۰۹,۰۵۰	۵,۵۴۰,۸۲۶,۵۸۶	-	-
جمع	۵۴	۳۵۳,۸۴۹,۷۳۸,۳۳۴	-	-	-

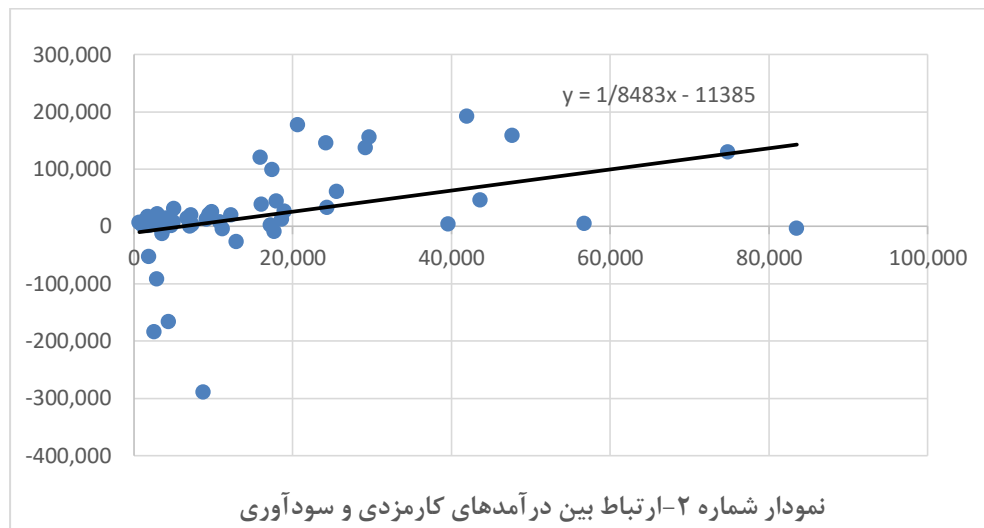
منبع: یافته‌های پژوهش

فاصله اطمینان		جدول شماره ۷-آزمون t				
Upper ۹۵٪	Lower ۹۵٪	p- value	آماره t	خطای استاندارد	ضریب متغیرها	متغیرهای توضیحی
۱۵,۳۷۳/۵۸	- ۳۸,۱۴۲/۹۹	۰/۴۰	-۰/۸۵	۱۳,۳۴۰/۸۱	- ۱۱,۳۸۴/۷۱	عرض از مبدأ
۲/۹۷	۰/۷۲	۰/۰۰	۳/۳۰	۰/۵۶	۱/۸۵	کارمزد

منبع: یافته‌های پژوهش

رگرسیون با استفاده از نمودار

منبع: یافته‌های پژوهش

- از یک سو با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون های تی استیودنت و اف فیشر کمتر از ۰.۰۵ است لذا نشان می‌دهد که مدل معنادار می باشد و از سوی دیگر با توجه به اینکه ضریب همبستگی ۰.۴۱ می باشد نشان دهنده همبستگی مثبت به میزان متوسط می باشد.

نتیجه گیری

سودآوری هدف اصلی یک بنگاه اقتصادی است. بانک‌ها نیز به عنوان یک بنگاه اقتصادی از این قاعده مستثنی نیستند زیرا سودآوری بیشتر آن‌ها موجب می‌شود که اقتصاد مولدتر باشد. در این مسیر کسب سود توسط بانک‌ها عمدتاً از دو طریق امکان پذیر است. روش اول کسب درآمدهای مشاع یا بهره‌ای و روش دوم کسب درآمدهای غیرمشاع یا غیر بهره‌ای.

سود حاصل از درآمدهای بهره‌ای از طریق تفاوت بین سود دریافتی تسهیلات اعطایی و سود پرداختی به سپرده گذاران محقق می‌شود. در سال‌های اخیر به جهت افزایش رقابت، فشار مقررات، کاهش تفاوت بین نرخ دو سود مذکور و همچنین تمایل سپرده گذاران به دریافت سود بیشتر، کسب سود از طریق درآمدهای بهره‌ای روند نزولی داشته است از سوی دیگر نیز درآمدهای غیر بهره‌ای که دربردارنده‌ی مواردی نظیر کارمزدهای حاصل از ارائه خدمات بانکداری الکترونیک، صدور انواع ضمانت نامه، گشایش و تمدید اعتبارات اسنادی و عملیات ارزی می‌باشد به دلیل ریسک کمتر و تنوع بیشتر اهمیت بیشتری پیدا کرده‌اند.

بانکداری الکترونیک نقش با اهمیتی در کسب درآمدهای کارمزدی دارد. در این زمینه دستگاه‌های پایانه فروش (پوز) به عنوان رایج‌ترین خدمات بانکداری الکترونیک محسوب می‌شوند و مطابق با یافته‌های پژوهش بین آن‌ها و درآمدهای کارمزدی همبستگی زیادی وجود دارد. به طور کلی در ایران سهم درآمدهای کارمزدی نسبت به درآمدهای حاصل از اعطای تسهیلات و سرمایه گذاری‌ها کمتر

است و نتایج تحقیق نیز نشان دهنده همین موضوع است. تدوین مقررات کارآمد و اثربخش، اعمال امتیازات و معافیت‌های ویژه، ایجاد زیر ساخت‌های قدرتمند و مجهز، آموزش‌های مستمر و بروز، رفع تحریم‌ها و موانع موجود، انعقاد قرارداد همکاری با کشورهای پیشرفته در حوزه بانکداری می‌تواند موجب توجه بیشتر به درآمدهای کارمزدی شود.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. حسین زاده، مریم، و خدادادپور، ابوالحسن (۱۴۰۰). تأثیر ساختار درآمدی بر ریسک عدم پرداخت بدهی در شبکه بانکی کشور. رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۵(۸۳)، ۸۰۴-۸۱۳.
۲. حسینی، سید فرهنگ، و مصطفوی، فاطمه (۱۳۹۵). اثر اندازه و تنوع درآمدها بر ریسک سیستمی بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه مدل‌سازی ریسک و مهندسی مالی، ۱(۱)، ۲۰-۳۶.
۳. حکیمی، ناصر (۱۳۹۱). توقف انتقال آنی پول تنها برای پایانه‌های فروش. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۷۹۷.
۴. سید جوادین، سید رضا، و یزدانی، شمس (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر قصد استفاده مشتریان از خدمات بانکداری اینترنتی. مجله دانش مدیریت، ۷۰، ۴۵-۶۱.
۵. شاهچرا، مهشید، و جوزدانی، نسیم (۱۳۹۵). تنوع‌پذیری درآمدها و سودآوری در شبکه بانکی کشور. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۴(۱۴)، ۳۳-۵۲.
۶. صفری، سعیده، و رافتی، مریم (۱۳۹۸). بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر حجم سپرده-های بانک‌های خصوصی منتخب در ایران. فصلنامه اقتصاد مالی، ۱۳(۴۷)، ۱۹۹-۲۱۶.

۷. عابدینی، حسین، رسولی جزی، سجاد، و صیادی تورانلو، حسین (۱۴۰۲). آسیب شناسی ناشی از ناکارآمدی قوانین در حوزه وصول کارمزدهای بانکی. فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۴۴، ۱۵۴-۱۳۳.
۸. فرهنگ، امیرعلی، اثنی عشری، ابوالقاسم، ابوالحسنی، اصغر، رنجبر فلاح، محمدرضا، و بیابانی، جهانگیر (۱۳۹۵). درآمد غیربهره‌ای، ریسک و سودآوری در صنعت بانکداری. مدل‌سازی اقتصادی، ۱۰(۳۵)، ۴۷-۷۰.
۹. قالیباف اصل، حسن، و فرخنده، مهسا (۱۴۰۱). تأثیر قدرت بازاری نظام بانکی و تنوع درآمدی در خلق نقدینگی با استفاده از رهیافت خودرگرسیون تابلویی. پژوهش‌های پولی-بانکی، ۵۳، ۵۰۵-۵۳۳.
۱۰. قائمی اصل، مهدی، حسینی ابراهیم آباد، سید علی، و حیدری، حسن (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای غیر مشاع بانکی در ایران (در چارچوب یک الگوی پانل پویای سیستمی). فصلنامه اقتصاد مالی، ۱۳(۴۷)، ۱۱۳-۱۳۴.
۱۱. قربانی، صابر (۱۴۰۰). بررسی تأثیر فرایند بانکداری الکترونیک بر کاهش معوقات و مطالبات غیر جاری بانک‌ها در نظام بانکداری ایران. فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۳۵، ۲۸۷-۳۰۹.
۱۲. کهزادی، نوروز (۱۳۸۲). وضعیت بانکداری الکترونیکی در ایران و جهان. مجله گزیده اخبار اقتصادی و بانکی.

۱۳. محمدی پور، سیامک، سیدی، سید مسعود، استقلال، علی، و صمدی تیر اندازی، رقیه (۱۳۹۳). شناسایی و اولویت بندی موانع استفاده از پایانه‌های فروش بانک صادرات شهرستان بندر عباس. مجله مدیریت بازاریابی، ۲۴، ۴۹-۶۹.
۱۴. میرزایی سروکلایی، رحمت (۱۳۸۷). ضرورت بانکداری الکترونیک در شهر الکترونیک. مجله جهانی رسانه، ۵.

ب) منابع لاتین

۱۵. Horchor, K. (2005). *Essentials of financial risk management*. John Wiley and Sons Publications, Hoboken, New Jersey, united states of America.
۱۶. Ibrahimi, S. (2002). *The obstacles of electronic banking in Iran, Thesis for MA, Faculty of Management & Accounting. Allameh Tabatabaei University, Tehran, 25-48 (In Persian)*.
۱۷. Patel, J., & Bhanushali, K. (2017). *Comparative Study of Profitability of Nationalised Banks and Private Sector Banks*.
۱۸. Saeidi, S. (2003). *What is an electronic business? Marketing professional monthly, 27 (In Persian)*.
۱۹. Trujillo-Ponce, A. (2013). *What determines the profitability of banks? Evidence from Spain. Accounting & Finance, 53(2), 561-586*.
۲۰. Yang, C., Tian, G. & Ward, S. (2007). *Security systems of point-of-sales devices. International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 34, 799-815*.